

K SYNANTROPIZACI POŠTOLKY OBECNÉ (FALCO TINNUNCULUS)
NA ČESKOMORAVSKÉ VYSOČINĚ

Bohuslav H l a d í k , Polná

Hnízdění poštolky obecné v sídlištích je starého data, údaje za posledních asi 100 let však svědčí o tom, že jeho intenzita značně kolísala.

V posledních několika desetiletích jsme svědky stále častějšího hnízdění poštolky ve velkých městech a nyní již i na venkově.

Ukolem tohoto příspěvku je nastínit průběh synantropizace poštolky na Českomoravské vysočině.

Za četná sdělení z Havlíčkobrodsko vděčím ornitologům Zdeňku Balounovi, Ervínu Hausvatrovi, Ing. Václavu Hlaváčovi, Karlu Melounovi, Karlu Vašíčkovi a Bohumíru Votavovi, z Jihlavska Bedřichu Slavíkovi a Aloisovi Dobrovolnému, ze Žďárska Pavlu Elederovi a Miroslavu Havigerovi.

Kolazy (1878) píše, že ve Vídni hnízdí poštolka i na živých ulicích, na svatoštěpánském chrámu odedávna. Podle Jandy (1902) si volí za hnízdiště kromě lesů i opuštěné zříceniny a vysoké stavby ve městech. Kněžourek (1910) zná hnízda ve zříceninách, na hradech, zámcích, chrámech, na skalách, v polních hájcích i na okrajích lesů a podle něho je možno ji vidat ve větších i menších městech.

Z těchto celkem málo konkrétních a kusých zpráv můžeme soudit, že okolo roku 1900 u nás a vůbec ve střední Evropě poštolky hnízdily i v sídlištích, především na vysokých stavbách velkých měst. Podobnou charakteristiku hnízdišť poštolky najdeme ještě ve třicátých letech. Janda (1930) zná hnízda i na věžích velkých měst (Vídeň, Kolín n/R.), Niethammer (1938) v Německu především v polních lesících a okrajích lesů, často uvnitř měst na věžích. Wenig (1929) se zmiňuje o častém pozorování poštolky na stromech ostrova Štva-nice v Praze, neuvádí však, zda to bylo v době hnízdění.

Během třicátých let však u nás poštolky obecné z měst pravděpodobně zcela vymizely. Jirsík (1941) ví jen o hnízdech v lesích, na skalních stěnách a ve zříceninách. Podle Bauma (1955), rukopis pochází z roku 1941, se v Praze obyčejně objevuje na podzim a v zimě.

Tento autor zjistil vyhnízdění v r. 1940 na vysoké skále u Troje, kde prý poštolky hnízdily již dříve. Neobjevují se již na pražských věžích jako za časů Jandy. Wahl (1944) ve své knize o pražském ptactvu mluví jen o hnízdění v lesích širšího pražského okolí. Kubík mně však sdělil údaj o hnízdění r. 1940 v Brně na katedrále sv. Petra, na kostele v Zábřdovicích a v Husovicích a souhlasím s jeho názorem, že tehdy pro nedostatek pozorovatelů mohlo nějaké městské hnízdo uniknout pozornosti.

Musilok (1946) zná poštolku na Pardubicku jako hojného dravečka lesů, který hnízdívá i v děrách zdí na Kunětické hoře.

Počátkem padesátých let můžeme u nás sledovat návrat poštolky do některých větších měst. V Brně zjistil Kubík v letech 1950-1957 pravidelně 5 - 7 hnízdění, v roce 1958 asi 9 hnízd na kostelech a vyšších budovách. Černý v dodatcích knihy Bauma (1955) píše o ojedinelých párech, hnízdících v Praze : 1951 na římsě Černínského paláce na Hradčanech, 1952 na věži kostela v Praze II a na budově ministerstva vnitra.

Hanzák a Hudec (1963) již znají hnízda poštolky na vysokých stavbách a ve věžích v Praze, v Brně, Košicích a jinde, Hudec, Kondělka a Novotný (1965) na věžích kostelů a půdách domů v Opavě a Ostravě. Také Hudec, Černý a spoluprac. (1977) se zmiňují o synantropním hnízdění ve velkých městech a v této publikaci je zároveň se sdělením Štastného z téhož roku první zmínka o hnízdění v menších obcích. Pecina (1977) poukazuje na současný vzestupný trend populace zejména díky její adaptaci k životu ve velkých městech. Štastný (1977) píše již i o vytváření jakýchsi kolonií, např. na věžích pražského hradu.

Na Českomoravské vysočině neznali hnízdění poštolky v sídlištích od počátku třicátých let Kučera a Semrád na Havlíčkobrodsku, v letech 1941 - 1970 jsem nezjistil jediný případ v širším okolí Polné ani jinde na Vysočině a podobně nehnízdily poštolky až do sedmdesátých let ani v sídlištích na Jihlavsku a Žďársku.

Za první náznak synantropizace můžeme považovat hnízdění poštolky od roku 1960 ve štítě stodoly na samotě Lažany u Havlíčkova Brodu. Toho hnízdiště bylo pravidelně obsazeno až do r. 1979. V roce 1971 založily poštolky hnízdo na smrku u mlýna na okraji obce Kamenná, v roce 1972 hnízdily poštolky v Jihlavě na věži v ulici Obránců míru a na půdě pilníkárně, další hnízdo bylo založeno na hradě Roštejně.

Roku 1973 to bylo třetí hnízdo v Jihlavě, 1974 na půdě kravína v Janovicích a ve štítě stodoly v Dobroutově. Tím dosáhla sídlištní hnízda poštolky ve sledované oblasti čísla osm.

K prudkému nárůstu hnízd došlo v roce 1975, kdy bylo zjištěno dalších 12. Toto zvýšení i v jiných oblastech má potvrdil v dopise pan Kubík. V roce 1976 stoupl počet hnízd na celkových 30, 1978 na 32 a 1979 bylo evidováno celkem 41 obsazených hnízd.

V tomto počtu nejsou zahrnuta hnízda poštolky na hradě Pernštejně, která jsou evidována Havigerem až počínaje rokem 1976, ačkoliv první hnízdo zde bylo založeno již r. 1964. V letech 1976 - 1979 kolísal počet hnízd na Pernštejně mezi 9 - 12. S nimi dosáhl počet evidovaných hnízd r. 1979 rovné padesátky.

Je zajímavé, že pozvolný přírůstek hnízd v sídlištních do roku 1974 a daleko větší počet nových hnízd v letech 1975 a 1979 je stejně dobře patrný v jižní části okresu Jihlava, na Havlíčkobrodsku i na Polensku.

I když se jistě nepodařilo podchytit zdaleka všechna hnízda, je to důkaz, že získané vzorky jsou dostatečně průkazné.

Tab. 1 POČET OBSAZENÝCH HNÍZD POŠTOLKY OBECNĚ

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Jihlava a jižní část jihlavského okresu	3	4	4	6	14	12	12	16
Havlíčkobrodsko	1	1	1	4	6	7	7	8
Okolí Polné	1	1	3	8	8	7	9	12
C e l k e m	5	6	8	18	28	26	28	36

V tabulce nejsou uvedena hnízda z Třebíčska a Žďárska, protože se jich podařilo soustředit příliš málo.

Umístění hnízd je různorodé. Celkem jich bylo 69, z toho 50 obsazených v roce 1979 a 19, která časem zanikla. 27 hnízd bylo ve městech: 8 na zámcích a hradbách, 6 na továrních budovách, 6 na kostelích, 5 na budovách ústavů a obytných domech, 2 na budovách zemědělských.

Hnízda byla ve věžích, výklencích oken, v děrách ve zdi, na půdách. Ze třiceti hnízd ve vesnicích jich bylo 5 na kravíně, 5 na kůlně, po dvou ve stodole, ve skladu, ve štítě obytného domu, v holubníku na hospodářské budově, po jednom v trámovém seníku, na špýcharu, v kurníku. 4 hnízda byla ve věžích venkovských kostelů, z pěti hnízd na stromech byla dvě na smrku, jedno na olši v budce pro kavky, jedno ve starším hnízdě na borovici a jedno v hnízdě hřivnáče na javoru, který zde hnízdil výjimečně r. 1976 v Dobroutově u Polné.

Zároveň s obsazením sídlišť došlo u poštolky k mnohem častějšímu přezimování než dříve. Že jde o místní jedince, dosvědčují občasné návštěvy hnízd jednotlivými ptáky.

Pokud se týká lovu potravy, zaletuje poštolka jako z lesních hnízd na lov drobných hlodavců do polí.

L i t e r a t u r a

- Baum, J., 1955: Ptactvo Velké Prahy
Hanzák, J., Hudec, K., 1963: Světem zvířat II/1.
Hudec, K., Černý, W. a spoluprac., 1977: Fauna ČSSR, ptáci II.
Hudec, K., Kondělka, D., Novotný, J., 1965: Ptactvo Slezska
Janda, J., 1902: Atlas ptactva středoevropského
Janda, J., 1930: Velký ilustrovaný přírodopis všech tří říší
2. vydání
Jirsík, J., 1941: Naši dravci
Kněžourek, K., 1910: Velký přírodopis ptáků I.
Kolazy, J., 1878: Der Turmfalke. Mitteil. ornithol. Verein Wien 2.
Musílek, J., 1946: Ptactvo Pardubiicka
Miethammer, G., 1938: Handbuch der deutschen Vogelkunde II.
Pecina, P., 1977: Diskusní příspěvek v publikaci Dravci 1977,
2. díl, str. 209
Štastný, K., 1977: Stav současného rozšíření dravců v Čechách a
na Moravě. Dravci 1977, 1. díl, str. 59.
Wahl, V., 1944: Pražské ptactvo
Wenig, J., 1929: Několik ornithologických zajímavostí.
Věda přírodní 10: 4-5, 41-51

Sborník Východočeské pobočky Československé ornitologické společnosti ZK TESLA Pardubice nemá povahu veřejné tiskoviny, je určen pro informaci členů pobočky a rozšiřování vnitřní cestou.

Redakční rada: Dr. Kryštof Harant, Dr. František Obhlídal,
Ladislav Štancl, Ing. Pavel Zďárek, Dr. Jan Sklenář.

Příspěvky zasílejte na adresu vedoucího redakční rady
Dr. Jana Sklenáře, Krájské muzeum východních Čech, Pardubice,
Zámek 1, PSČ 531 34.